

Kitap İnceleme

Demir Çelik Karabük: Bir İşçi Kentinin Hikayesi

Mustafa IRMAK¹

ORCID: 0009-0000-9154-122

Ali Karatay'ın "Demir Çelik Karabük: Bir İşçi Kentinin Hikayesi" adlı kitabı, yazarın orta ve lise eğitimini Filyos ve Karabük Demir Çelik Lisesi'nde tamamlamış, ardından Selçuk ve Anadolu üniversitelerinde kamu yönetimi ve iktisat bölümlerini bitirmiş, Maliye Bakanlığı'nda memur olarak çalışmış biri olarak kaleme almıştır. Kitap 2018 yılında İletişim Yayıncılık A.Ş tarafından basılmıştır. Kitap, Karatay'ın yüksek lisans tezine dayanmakta olup Dr. Öğr. Üyesi Deniz Alca gibi isimlerde kitabın hazırlanmasında katkılarda bulunmuştur.

Bu çalışma, öncelikle bir işçi kenti olan Karabük'ün siyasi duruşunun ve sınıf mücadelesinin yakın tarihteki evrimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Karabük'ün siyasal ve sosyal/sınıfsal evrimi ile bu evrimin ardındaki temel dinamikleri ve bir işçi-sanayi kenti olarak bu kimliğiyle uyumlu siyasi-sınıfsal eğilimleri ve refleksleri neden göstermediğini incelemektedir. Kitap, bir "Karabük Hakkında Her Şey" kitabı değildir. Konusu bir fabrika-kent olarak Karabük'tür. Mesela tarihi ile meşhur olan Safranbolu'dan bahsedilmeyip Karabük'ün işçi-kent karakterinden bahsedilmektedir.

Kitap, Karabük'ün siyasal ve sendikal olarak işçi sınıfı reflekslerini yeterince göstermemesinin tarihsel, sosyolojik, demografik, ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Karabük'ün öyküsünü Cumhuriyet'in öyküsüyle ilişkilendirir: onunla var olmuş, gelişmiş ve dönüşmüştür. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş koşulları, tercihleri ve dönüm noktaları anlaşılmadan Karabük'ün sosyo-ekonomik ve siyasal tarihini anlamanın mümkün olmadığını vurgular.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Samsun, mustirmak63@gmail.com

Kitap'ta ilk olarak işçi-kent ünvanını nasıl kazandığı açıklanmaktadır. Karabük, Batı'daki kapitalizm ürünü sanayi kentlerinden farklı olarak, Türkiye'nin özgül sanayileşme modeli ve tarihsel/ekonomik kısıtlamalar nedeniyle devlet eliyle kurulmuş dev sınai işletmeler çevresinde, onlara bağımlı olarak doğmuştur. Yazar bu nedenle Karabük'ün "devlet kenti" olarak tanımlandığını vurgulamaktadır. Yazara göre Cumhuriyet, Karabük'te sadece bir sanayi tesisi değil, aynı zamanda ülkeye örnek olacak modern bir toplum ve birey prototipi yaratmayı amaçlayan bir toplum mühendisliği projesini de hayata geçirmeye çalışmıştır. Buna örnek olarak ise Yenışehir semtini örnek göstermiştir. Ayrıca fabrika konumunun belirlenmesi bile çok titizlikle yapıldığına işaret etmektedir. Buna göre konum, askeri mülahazalar nedeniyle deniz topraklarının atış menzili dışında ve demiryolu güzergâhı üzerinde, sahilten 100 km içeride seçilmiştir. Kitabın ikinci ana temasına baktığımızda ise İşçi sınıfının Durumu ve "İşçi Cenneti" mitinden bahsetmektedir. Bazı kaynaklarda Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın kuruluş yıllarında "İşçi Cenneti" olarak tasvir edilmesini yazar tenkit etmektedir ve bunu abartı olarak yorumlar. Kitapta işçi devir oranı çok yüksek olduğunu, işçiler birkaç ay çalışıp para biriktirdikten sonra köylerine döndüğünü ve hatta 1942'de 4300 kişilik kadroya rağmen 3100 işçiyle çalışılması, çalışma koşullarının zorluğuna işaret ettiğinden söz eder. İşçilere "işleyici unsurlar" denilerek, sorunların kaynağı işçilerin yetersiz iş terbiyesinde aranmıştır. Sirkülasyonu engellemek için "fabrikadan ayrılan işçi yeniden görev alamaz" gibi ağır kuralı getirilmiş, daimi işçilere prim verilmiş ve askerlik muafiyeti tanınmıştır. Hatta yazar fabrikadaki çalışma koşullarının ağırlığından dolayı işçilerde romatizma, tüberküloz ve diğer ciğer rahatsızlıkları olduğundan söz ederek tenkidine devam eder. Bu hastalıkların maluliyet sayılmadığına bile dikkat çekmiştir. Bu da yetmeyecek şekilde iş kazasında ölen işçilerin geride kalan ailelerine emekli maaşı bile bağlanmadığına vurgu yapar. "İşçi Cenneti" olarak tasvir edilen fabrikadaki konutların çoğunda işçilerden ziyade önemli bir kısım yöneticiler ve mühendisler oturmuştur. İşçiler daha kötü şartlarda yaşarken bu bölgede ve bir kast sistemi olduğunu sıfatlar. Yenışehir yerleşkesi bir kast düzeni yansıtmış, işçilerin merkeze yakın sosyal tesislere girişi istenmediğinden söz eder.

Kitabın üçüncü ana teması ise Karabük şehrinin sağa yakınlığı ve nedenleridir. Karabük'ün Ereğli ve Zonguldak'a kıyasla daha muhafazakâr olduğunu belirtmektedir. Yazara göre işçi sınıfının köyden gelmesi bunların başlıca sebeplerinden biriydi. İşçi sınıfının köylü karakteristik özellikleri gereği siyasal bilincini şekillendirdiğini vurgulamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tek Parti Dönemi'ndeki tutumlarından bahsederek düşük ücretlere çalıştırılması, sınıfsal ayırım yaşamaları ve örgütlenememeleri tepkiye yol açmış olabileceğine değiniyor. Bunlardan faydalanan sağ görünümlü Demokrat Parti ve ardından gelen diğer sağ partiler ise popülist politikalarla yönelmiştir. Bu politikalar so-

nucunda bu kesimlerde sağa karşı bir sempati olmaya başlamıştır. Ayrıca dikkat çektiği bir önemli hususta Karabük'ün Batı'daki gibi organik bir sınıf mücadeleleriyle değil, devlet eliyle kurulmuş ve ideolojik kuşatma altında gelişmiş olmasıdır. Yani Batı'da işçilerin mücadelelerle kazandığı birçok hak, Türkiye'de devlet sanayii işçilerine “yukarıdan bahsedilmiştir”. Karabük işçi sınıfı, 20. yüzyılın ikinci yarısına yarı-işçi yarı-köylü olarak girmiş, bu da sınıf bilinci gelişimini geciktirmiştir

Kitabın dördüncü ana temasına baktığımızda ise sendikal hareket ve baskılar göze çarpmaktadır. 1960 yıllarına kadar örgütlenemediklerinden söz etmektedir. Fakat Çelik-İş Sendikası kurulmuş olsa bile devlete “rica ve minnet”le yaklaşan, Karabük'e yukarıdan dayatılan bir sendika özelliğinde olduğunu vurgulamaktadır. Çelik-İş bürokrasisi, işçilerden ziyade patronlara dayanarak varlığını sürdürmüş, işçilerin özgüvenlerini ve özsaygılarını yıkmıştır. Hatta yazar sendikanın asli görevini yitirdiğini göstermek isteyerek 1970 yıllarında MHP'li Şükrü Korkmazgider'in başkanlığında aşırı sağcı olduğunu, solculara yönelik kanlı saldırılarda sendikanın adının geçer olduğunu belirtmiştir.

Kitabın bir diğer ana teması da fabrikanın özelleştirilmesi süreci ve yaşanan sonuçtur. Özelleştirme sürecinin dolambaçlı olduğunu başta “işçilere devir” adı altında 1993 senesinde başladığını belirtmektedir. Mesela fabrikanın zarar etmesi işçi maaşları olarak gösterilmiş ama yazar bunu reddetmiştir. Asıl sebebinin fabrikanın konumunun yanlış seçilmesi, 1970'lerden itibaren teknoloji ve yenileme yatırımı almaması, yolsuzluklar, haksız rekabet ve devletin kamu aleyhine özel sektörü destekleyen fiyat politikaları zararı olduğunu göstermektedir. Hatta yazar özelleştirme sürecinde işçilerin zarar gördüğünü belirterek, sıfır zamlı sözleşmeler, gasbedilen ücret artışları, zamanında ödenmeyen maaşlar ve işten atmalar gibi hak kayıpları yaşatıldığından bahsetmiştir. Yazar tüm bunların yanında 1998 tarihinde Danıştay'ın özelleştirme için verdiği iptal kararının uygulanmaması bile özelleştirme sürecinin hukuka aykırılığına dikkat çekmiştir.

Ayrıca yazar Karabük'ün hava kirliliği gibi hayati önem taşıyan bir sorundan da bahsetmektedir. Bu yüzden Karabük'ün coğrafi özelliklerinin göz ardı edilerek, etrafı dağlarla çevrili bir havzada ağır sanayi kurulması büyük bir hata olarak belirtmiştir. Bunu geniş kapsamlı kaynaklar göstererek yapmıştır. Devletin 2005 senesine kadar kirlilik sorununu “şehir efsanesi” olarak görmesini eleştirerek örtbas ettiğini iddia etmektedir.

Sonuç olarak Karatay, kitabında Karabük hakkındaki uydurma tarihi bilgilere cevap vererek eleştirmiştir. (örn. Karabük isminin etimolojisi, Nazım Hikmet'in Karabük'te çalıştığı iddiası) Karabük'e eleştirel bakmamız gerektiğini gösterir biçimde mesela “İşçi Cenneti” kavramının doğru olamayacağına dair soru işaretleri sunar. Kitap, olaylara tarihsel maddeci bir yaklaşımla bakarak farklılıkları toplumsal/maddi ilişkiler ve süreçlerle açıklamaya çalışır. Sonuçta kitap

Karabük'ün toplumsal ve siyasal evrimi ışığında Cumhuriyet'in ilk mühendislik türünde belirli bir dereceye kadar başarılı olduğunu, ancak ikinci tür mühendislikte yani yeni ve modern bir insan ve toplum inşa etme hedefine tam olarak ulaşamadığını ortaya koyar. Cumhuriyet sosyalizmden uzak bir işçi-kent yaratma amacıyla başarılı olmuş ancak laik ve modern bir prototip yaratma çabasında yetersiz kalmıştır.